

ALEXANDRU DÂRUL

Institutul de Filologie
(Chișinău)VERBELE NONACȚIONALE ȘI ROLUL
LOR ÎN ORGANIZAREA STRUCTURII
SEMANTICE A ENUNȚULUI

Abstract

The definition of the verb in traditional grammar as a class of words through which actions are expressed does not cover a significant number of lexical units which are non-action (they do not denote actions). They are mainly used as predicates or parts of them, playing a very important role in organizing semantic structure of the sentence. In this article the author emphasizes the idea that there should be found a way through which this idea could be represented in the definition of the verb.

În lucrările de lingvistică se subliniază, de obicei, că la temelia structurii limbii se află, în esență, principiul combinării, aceasta având la bază determinarea, fapt reflectat în însuși modul de organizare structurală a vocabularului, în cadrul căruia se disting, pe de o parte, cuvinte prin care sunt numite obiecte (/lucruri), în sens larg, și, pe de alta, cuvinte prin care sunt notate caracteristici ale obiectelor. Vorba e că, după cum relatează Mihail Nikitin, esențele lumii reflectate de conștiință se împart în două categorii ce se determină una prin alta. Obiectul (/lucrul) este ceea ce are semne (caracteristici). Semnele sunt ceea ce identifică sau deosebesc lucrurile (Никитин, p. 21). Aceasta a făcut ca determinatele, în funcție de sensul determinatelor, să-și poată schimba înțelesul, ajungând a fi polisemantice, și să devină dependente de sensul elementelor determinate, cărora li se subordonează. Astfel numai datorită îmbinării cu anumite substantive adjectivul *rău* își actualizează multiplele sale înțelesuri. A se compara: *om rău* (brutal, neomenos, crâncen, crud); *deprinderi rele* (neconformate cu regulile de comportare în societate, sălbatic, neîndurătoare); *trai rău* (anevoios, greu, mizerabil); *viață rea* (apăsătoare, chinuită, grea); *câine rău* (feroce, sălbatic, fioros, neîmblânzit); *tutun rău* (prost, de calitate inferioară); *vreme rea* nepotrivită cu așteptările, nefavorabilă); *impresie rea* (defavorabilă, neplăcută, urâtă); *caracteristică (/caracterizare) rea* (defăimătoare, calomnioasă); *veste rea* (neplăcută, tristă, îngrozitoare); *duhoare rea* (dezgustătoare, neplăcută, scârboasă); *pronunțare rea* (defectuoasă, greșită, incorectă); *drum rău* (desfundat, impracticabil) etc.

După cum s-a relatat în mai multe rânduri, caracteristicile fiind de natură diversă, respectiv, sunt reprezentate de cuvinte ce țin de diferite clase categoriale; acestea coincid într-un fel cu astfel de părți de vorbire ca: adjective ([cireșe] *coapte*, [sarmale] *gustoase*, [vecin] *hain*); numerale (*câțiva* [soldați], *treizeci și doi* [de bobi], *a doua* [casă], [câștig] *întreit*); adjective pronominale ([cărțile] *tale*, *acest* [elev], *fiecare* [cetățean], *tot* [omul]); verbe ([moșneagul care] *dormitează*, [fasolele care] *fierb*, [musca ce] *zboară*, [copilul care] *plânge*).

Printre clasele de cuvinte determinate un loc special ocupă cuvintele ce țin, conform gramaticii tradiționale, de partea de vorbire numită adverb. Acestea, nefiind

legate nemijlocit de numele prin care sunt numite obiectele, modulează (termen introdus de filozoful Constantin Noica), într-un fel sau altul, o caracteristică, în esență dinamică, reprezentată prin verb.

Cât despre clasa categorială de cuvinte prin care este reprezentată entitatea conținutală „substanțialitate” (în gramatica tradițională ele formează, în esență, clasa substantivelor), acestea deși întrunesc unitățile lexicale care, pentru actualizare, au nevoie de determinate, totuși prin semantica lor, pe lângă proprietatea de a nota un obiect, mai dispun și de o informație suplimentară. Vorba e că unitățile lexicale care pentru actualizare apelează la determinate, totuși prin semantica lor indicând obiecte, le „particularizează” într-un fel. Și aceasta datorită faptului că unitățile lexicale, și în primul rând substantivele, în sensul său noțional, se prezintă drept elemente componente al unei microparadigme lexico-semantice, al cărei înțeles este determinat de opozițiile dintre componentele paradigmatic respective. De exemplu, prin substantivul *lăcătuș* nu numai că se indică asupra unei persoane, dar, în același timp, se notează că e vorba de un individ „care face sau repară lacăte, broaște, chei etc. sau care efectuează operații de ajustare, de asamblare etc. a pieselor mecanice” (DEX). Și aceasta în opoziție cu alte substantive prin care se denumesc profesii: *lemnar, dogar, pădurar, fierar, șofer, croitor* etc., etc. Sau, de exemplu, prin substantivul *nepot*, pe lângă noțiunea de persoană, mai indică și „poziția” acesteia în relațiile de familie, „în raport cu bunicii săi ori cu unchii și mătușele sale”, „în opoziție cu denumirile bunic, tată, mătușă, unchi” (DEX). Prin substantivul *locotenent*, de rând cu indicarea persoanei, se notează în același timp că ea (persoana în cauză) poartă „grad de ofițer, superior sublocotenentului și inferior locotenentului-major” (DEX) în opoziție cu denumirile altor grade militare: căpitan, colonel, maior, sergent, general, caporal, frunțas etc.).

De fapt determinatele sunt aplicate substantivului pentru a deosebi între ele obiecte de același fel. De exemplu, prin adjectivul *stăruitor* din îmbinarea *elev stăruitor* se individualizează o ființă umană de semenii săi (alți elevi), și nu de alte feluri de obiecte (de ex., *casă, stâlp, plop, car* etc.). Prin aceasta se stabilește o anumită dependență dintre unitățile lexicale determinate și cele determinate, primele fiind subordonate celor de a doua.

De altfel utilizarea perseverentă a caracteristicii pe lângă numele substantival, când acesta are sens de ființă (om/ persoană/ individ etc.), face ca actualizatorul (caracteristica) să-și asume și semnificația de obiect (de ex.: *copil bolnav* → *bolnavul*; *femeia vecină* → *vecina*; *bărbatul lăcătuș* → *lăcătușul*; *omul cântăreț* → *cântărețul*; *persoana notar* → *notarul*; *omul pădurar* → *pădurarul* etc.). Bineînțeles, că noile substantive formate prin conversie, la rândul lor, își pot alătura determinative, diferențiind între ele obiecte odată diferențiate de acum (a se compara: *lăcătuș turmentat* – *lăcătuș calificat* – *lăcătuș delicat*; *cântăreț renumit* – *cântăreț cunoscut* – *cântăreț popular* etc.). Nu se îmbină nemijlocit cu substantivele cuvintele ce fac parte din clasa categorială cunoscută în gramatica tradițională ca parte de vorbire numită adverb. Cuvintele aparținând acestei clase determină din mai multe puncte de vedere caracteristicile substantivului, în fond adjectivele de tot felul și mai cu seamă verbele prin mijlocirea cărora face, într-un fel, legătură cu denotatul sugerat de substantiv. De exemplu, adverbul *repede* din enunțul *Băiatul merge repede* nu este legat nemijlocit cu substantivul *băiatul* și numai prin intermediul verbului *merge*,

care este un determinant direct al lui, se sesizează că băiatul se caracterizează prin agilitate (/iuțeală), în mișcarea sa rectilinie.

Verbul, după cum s-a subliniat în mai multe rânduri, se dovedește a fi un element foarte important al unităților comunicative. Și aceasta pentru că din perspectiva sintaxei semantice al cărui obiectiv este, studierea aspectului conținutal al unităților sintactice și, în primul rând, al configurației referențiale a structurilor semantice (Никитин, p. 119), verbul se prezintă drept un component indispensabil (nelipsit) în constituirea unităților predicative – temelia (baza) enunțului. Am putea afirma chiar că o formă finită a verbului echivalează cu un enunț, întrucât pe lângă semnificația de caracteristică dinamică în ea se conține și sensul de realizator al acțiunii. Vorba e că, după cum relatează Ch. Bally, procesul (fenomenul, acțiunea, starea, calitatea) nu poate fi închipuit în afara substanței care servește drept amplasament al lui. Acest amplasament al procesului se și prezintă, de fapt, drept subiect: nu ne putem închipui mișcarea, gălăgia, culoarea, viața, moartea, suferința etc. fără de subiect (Балли, p. 138).

De altfel, prin aceasta s-ar explica faptul că în paradigma conjugării, în unele limbi, se omit pronumele personale (de ex., în latină). Mai mult, putem chiar forma texte întregi, constând doar din forme finite ale verbului. De exemplu; *Inserează. Mă culc. Mă vârcolesc. Adorm, visez. Tresar. Mă trezesc. Mă ridic. Mă spăl. Mănânc. Fug. Sosesc. Deschid. Aud. „Ai întârziat”*. Din acest șir de verbe ne putem da ușor seama că actorul acțiunilor, stărilor numite de formele verbale respective, cu excepția a două, este același individ – vorbitorul (persoana I) și numai la două realizatorii sunt alții: primul (*înserează*) este un verb impersonal și ultimul – colocutorul (*ai întârziat*). Despre importanța verbului în constituirea enunțului vorbește și faptul că formele verbale înșirate *supra*, fiind completate și extinse prin noi elemente lexicale, se transformă în enunțuri, uneori destul de dezvoltate. A se compara cu cele de mai sus: *Vara înserează destul de târziu. Odată cu inserarea mă culc și eu. Din cauza căldurii mult timp mă vârcolesc. Undeva pe la miezul nopții adorm.* etc. Este vorba de reprezentarea diverselor situații sau stări de lucru, care se obțin, după cum s-a menționat, prin construcții predicative în componența cărora omniprezent este verbul.

Fiind un determinant, verbul, totodată, conține codificat în înțelesul lui reșoul valențial de argumente pe care le poate avea în potență. Aceasta se poate sesiza în orice formă a verbului, simțindu-se mai pronunțat (/proeminent) la verbele polivalente. De exemplu, *a dărui (cine, ce, cui); a se răsplăti (cine, cu cine, pentru ce); a transporta (cine, ce / pe cine, de unde, încotro, cu ce)* etc.

Faptul că, după cum s-a relatat, prin înțelesul său semantic verbul predetermină reșoul valențial de argumente, acesta (verbul) este considerat în literatura lingvistică contemporană drept element central al sintaxei. După cum susține Galina Zolotova, în teoriile gramaticale s-a profilat tendința de a deduce structura propoziției din capacitatea combinatorică a verbului, din proprietatea lui valențială. (Золотова, p. 156). Deși în pornirea aceasta, după cum menționează autoarea, nu se ține cont în destulă măsură de diferențierea tipurilor de verbe, de distincția semantică dintre ele (ibidem).

Deși în definițiile verbului în gramatica tradițională este omniprezentă aserțiunea că prin verb se exprimă acțiune, identificarea obținându-se prin întrebarea *ce face?*, la clasa dată sunt trecute și cuvinte prin care nu se exprimă niciun fel de acțiune, cu toate că sub

aspect formal acestea se comportă la fel ca și verbele acționale (verbe ce exprimă acțiuni). În parte, cuvintele de tipul *a fi*, *a avea*, *a conține*, *a sta*, *a se afla*, *a trăi*, *a considera*, *a locui*, *a exista* și a. figurează în gramatică printre verbe cu toate că nu exprimă acțiuni. În parte, verbele din enunțurile: *Vecinul are trei capre. Câinele acesta este rău. Teza conține cinci capitole* nu răspund la întrebarea *ce face?* În legătură cu aceasta V. Vinogradov, referindu-se la funcția copulativă a verbului *быть* ‘a fi’ din limba rusă relatează că „copula *быть* nu este verb, deși are forme verbale” (Виноградов, p. 475). Alte feluri de copule în limba rusă (tip: *стать*, *становиться* ‘a deveni’, *делаться* ‘a se face’ ș.a.), în opinia autorului citat, prezintă de fapt un tip hibrid de cuvinte care cumulează (/îmbină) funcția de verb cu cea de copulă (Ibidem). Unitatea lexicală lipsită de semnificația „procesualitate” este situată de Galina Zolotova la polul marginal în sistemul verbului (крайний полюс в глагольной систематике) (Золотова, p. 156).

Despre specificul verbului copulativ mărturisește și faptul că în unele limbi, în structurile cu predicat nominal, la prezent indicativ, copula, de regulă, lipsește (de exemplu: rus. *Вася студент* ‘Vasile este student’. *Сосед богат* ‘Vecinul e bogat’*). Copula este, însă, obligatorie la alte timpuri și moduri (cf.: *Вася был* [/будет / был бы] *студентом*. *Сосед был* [/будет / был бы] *богатым*). Printre altele, omiterea copulei la prezent indicativ din componența predicatului I-a îndemnat pe M. Nikitin să încerce a pune pe picior de egalitate propozițiile nominale (/nominative) și îmbinările (/grupurile) de cuvinte (A se vedea: Никитин, p. 120).

Prin verbele cu semnificație de existență, printre care *a fi* urmează a fi menționat în primul rând, se exprimă situații (stări de lucru) legate de latura referențială a propoziției, deși în privința aceasta părerile diferă. În parte, sprijinindu-se pe postulatul despre înțelesul cognitiv al celor mai simple unități sintactice, ținându-se cont de rolul verbului predicativ în această unitate, M. Nikitin afirmă că ar fi vorba aici de un rezultat al activității mental-verbale a explicației (результат речемыслительного действия экспликации) legate de atribuire prin verb a diverselor proprietăți și raporturi în conformitate cu modelele propoziționale date (Ibidem).

Drept esență obiectuală (/de obiect) a denotatului unităților sintactice, al cărui sens real lingviștii încearcă să-l redea prin interpretarea în sens larg a noțiunilor-termeni: „situație”, „fapt [/fenomen]”, „stare de lucruri”, în opinia lui M. Nikitin, trebuie considerată existența/ ființa (în sensul filozofic al lucrurilor și al semnelor (/proprietăților) acestora, în modurile concrete de manifestare a lor. Anume ea (existența) trebuie considerată baza ontologică a tuturor formelor și a activităților de gândire mental-verbală a comunicării: explicații, judecăți, unități sintactice (Ibidem).

* De altfel, la cunoscutul poet rus A. A. Fet întâlnim poezii constând exclusiv din enunțuri nominative, lipsite de verbe în genere, inclusiv de cele copulative, ca de exemplu:

*Шепот, робкое дыханье,
Трели соловья,
Серебро и колыханье
Сонного ручья,
Свет ночной, ночные тени,
Тени без конца,*

*Ряд волшебных изменений
Милого лица,
В дымных тучах пурпур розы,
Отблеск янтаря,
И лобзания и слезы
И зоря, зоря.*

Cea mai simplă unitate sintactică (de aici se exclud structurile eliptice), în concepția lui M. Nikitin, conține, cel puțin, două elemente lexicale: denumirea obiectului și denumirea semnului-caracteristică, legate prin relații de dependență, care dependență, după cum s-a relatat *supra*, se datorește semnificației categoriale a cuvintelor date. Semnificația denumirilor de obiect (/lucru) și de semn-caracteristică sunt înlănțuite în raport de „explicare”, iar elementele implicate în acest raport poartă denumirea, respectiv, de *explicandum* și *explicant*. De altfel, în sintaxa semantică este utilizată o altă terminologie: aici cuvântul determinat (prin acesta este numit un obiect [/lucru]) poartă denumirea de *argument*, iar cuvântul *determinat* (acesta notează semnul-caracteristică) – denumirea de *predicat* (a se vedea *supra*). Cât despre predicate, acestea, în funcție de unitățile lexicale prin care sunt reprezentate, pot fi de două feluri. Pe de o parte, e vorba de predicate-proprietăți [/predicate-caracteristici], de predicate ale unui argument; în cazul acesta cea mai simplă structură sintactică este bimembră (de ex.: *rana sângerează; rana sângerândă; corp însângerat; copilul doarme; copil adormit* etc.). Pe de altă parte, este vorba de predicate raportuale, predicate ale câtorva argumente. În cazul acesta cea mai simplă structură sintactică conține mai mult de doi membri (/de două elemente): e vorba de predicatul prin care se exprimă un raport și argumentul (/argumentele) acestuia. Respectiv, odată cu multiplicarea de argumente crește și numărul explicațiilor în structura sintactică: cantitatea acestora este echivalentă cu numărul de argumente de pe lângă predicat. Printre altele, în lucrările de lingvistică argumentele predicatului sunt denumite de asemenea și prin termenii *actanți, participanți, roluri semantice*.

De altfel, termenii dați, ca și termenul *argument*, sunt utilizați, prin analogie, nu numai cu referire la structuri sintactice cu predicate raportuale, ci și în cele cu predicate-proprietăți. Mai mult, se observă chiar tendința de a interpreta predicatul-caracteristică drept raport cu un singur argument. În asemenea cazuri opoziția „raport-proprietate” este redusă la opoziția „obiect-raport” (НИКИТИН, p. 121-122). Aceasta se referă mai ales la verbele nonacționale, tip: *Soarele strălucește. Copilul doarme. Moșneagul mai trăiește*.

Printre altele, se consideră, din altă perspectivă, că numărul de argumente de pe lângă verbul-predicat coincide cu numărul de locuri, sau altfel spus, cu valențele acestuia. Respectiv, se deosebesc verbe-predicate cu un singur loc, cu două, cu trei, mai rar cu mai multe.

Pare a fi important faptul că prin clasele semantice ale verbelor se determină tipurile de comunicări și deci tipurile de raporturi dintre verbe-predicate și argumentele-complineri (argumentele-agent, rezultând din forma finită a verbului). E vorba de o serie de raporturi de tipul: obiectualitate, deliberativitate, cauzativitate, factivitate, transgresivitate, finalitate, generativitate etc. (de ex.: *șipă de durere, cântă de bucurie, împarte daruri săracilor, țânțește în lup, preface bulgărul în praf, sare peste gard, scoate pupăza din scorbură* etc.). Atrage atenție asupra sa faptul că selectarea argumentelor prin care se diferențiază între ele raporturile exprimate prin verbe predicative uneori nu sunt marcate formal, opoziția dintre raporturi datorându-se activității mintal-verbale (cf.: *Cântărește o tonă. – Cântărește o vacă. Sapă toată postata. – Sapă toată ziua. Strigau din toate puterile. – Strigau din toate colțurile*).

Caracterul acesta complicat de fapte, corelat cu rolul important pe care-l joacă verbul în organizarea structurii semantice a enunțului, se vede, l-a și determinat pe Constantin Noica să vorbească despre „agresiunea” verbului, agresiune care, în opinia filozofului este „îmblânzită” prin mijlocirea adverbilor, acestea sub aspect funcțional înscriindu-se în șirul de argumente, reprezentate prin sintaxeme (forme sintactice) obținute de la unități lexice de diferită orientare categorială, inclusiv de la cele deverbale (infinitiv, gerunziu, participiu, supin), numite și moduri impersonale (cf.: *Câinele fugе repede*. – *Câinele fugе de frică*. – *Câinele fugе șchiopătând*. – *Câinele fugе după iepure*. – *Câinele fugе cotonăgit*. *Moșneagul se mișcă încet*. – *Moșneagul se mișcă greu*. – *Moșneagul se mișcă gâfâind*. – *Moșneagul se mișcă obosit*. – *Moșneagul se mișcă pe dibuite*. – *Moșneagul se mișcă în cârje*). În legătură cu aceasta se va ține seama de faptul că unitatea lexicală (/cuvântul), după cum relatează Galina Zolotova, completând un anumit „loc” în structura semantică a enunțului, capătă semnificații suplimentare, acestea apărând, de regulă, drept element al structurii respective. Dat fiind că unitatea lexicală în această situație capătă o formă deosebită de cea nominativă sau este marcată printr-un indice auxiliar extern, ea este numită *formă sintactică* (Золотова, p. 115) sau *sintaxemă*. De exemplu, în enunțul: *Bunelul i-a dăruit nepotului ițarii săi* [...] forma de dativ [**nepotului**] și forma de acuzativ [*ițarii*] (aici ea este omoformă sub aspect exterior cu acuzativul) sunt forme sintactice sau sintaxeme: prima capătă semnificația raportuală suplimentară „posesivitate”, a doua – „obiectualitate”.

Pentru relevarea rolului verbului în structura semantică a enunțului se impune analiza verbului, în primul rând, din perspectiva lui intențional-comunicativă, pornind de la faptul că astăzi s-a conturat tendința de a deduce structura semantică a propoziției din proprietatea combinatorică (/valențială) a verbului (Золотова, p. 156).

Ceea ce atrage asupra sa atenția este faptul că multiplele și variatele situații (stări de lucruri) exprimate prin unități sintactice se diferențiază între ele prin tipurile de verbe din componența predicatului (a se compara: *Prietenul este inginer*. *Prietenul este harnic*. *Prietenul are doi cai*. *Prietenul hrănește caii*. *Prietenul dă apă la cai*. *Prietenul adapă caii*. *Prietenul împarte cărți colegilor*. *Prietenul locuiește nu departe*. *Prietenul merită laudă*. *Prietenul trebuie lăudat*. *Prietenul cântă*. *Prietenul cântă o arie*. *Prietenul bea*. *Prietenul bea apă minerală*. *Prietenul pescuiește*. *Prietenul prinde pește*. *Prietenul face colb*. *Prietenul colbuiește*. *Prietenul este mai bogat ca Abramovici*. *Prietenul își asumă dreptul de a mă judeca* etc.). După cum se poate constata din pildele citate, precum și din alte texte, același argument reprezentat prin același substantiv (cuvânt cu semnificație categorială de substanțialitate), în corespundere cu tipul predicatului și, respectiv, categoria verbului din componența acestuia, funcțional, se prezintă în cele mai diferite roluri semantice: ca agent al unei acțiuni intransitive sau a uneia active, ca subiect al unei stări, ca posesor, ca obiect purtător al unei proprietăți, ca perceptor, ca adresat, ca subiect al existenței, ca obiect al comparației, ca obiectiv al acțiunii etc.

Confruntând verbele neacționale cu cele acționale, se poate observa că spre deosebire de ultimele care exprimă acțiuni fizice sau mentale în urma realizării cărora se obține: modificarea, transformarea, crearea, distrugerea de obiecte, indicarea pacientului, adresatului, transmiterea informației, solicitarea ei, fapt ce, la rândul său, implică o serie de argumente de tip complementativ prin care se indică pacientul, adresatul, obiectivul,

instrumental, motivul etc., primele (verbele neacționale) exprimă determinări raportual-caracterizatoare de localizare, de existență, de posesie, de comparație, de partitivitate, de statualitate, de funcțivitate ș.a. Atrage atenția asupra sa faptul că de pe contul verbelor neacționale s-a constituit categoria verbelor auxiliare.

S-a relatat *supra* că *a fi*, deși face parte din subclasa verbelor neacționale de existențialitate, totodată este intens utilizat copulativ și împreună cu auxiliarul *a avea* și modelele *a voi*, *a vrea* participă activ la formarea diverselor tipuri de parafraze verbale, pe baza cărora s-au constituit unele paradigme conjuncționale ale verbului (de ex.: *Eu sunt convins. Tu ai știut. El va fi știind. Ea va pleca* etc.).

Paralel cu verbele auxiliare menționate care au la bază semnificațiile, respectiv, de existențialitate, de posesie, de mod, există verbe prin care entitățile semantice date sunt amplificate și concretizate prin noi nuanțe de sens. A se compara: *Președintele trăiește din leafă* (existențialitate); *Școala se află în mijlocul satului*. (existențialitate); *Moșneagul dorește să se odihnească*. (modalitate); *Prietenul râvnește să devină lăcătuș*. (modalitate); *Locuința constă din două camere și o bucătărie* (partitivitate); *Teza conține o introducere și trei capitole* (partitivitate); *Ion dispune de solide mijloace bănești* (posesivitate); *Vecina poartă cercei la urechi* (posesivitate) etc.

Din punct de vedere funcțional, la fel ca cele modale, se comportă verbele faziale, cunoscute de asemenea sub denumirea de Aktionsart (despre aceasta a se vedea amănunțit Savin-Zgardan). Ca și cele modale, verbele faziale nu formează singure predicate, ci se îmbină de asemenea cu o altă formă verbală, de obicei absolută, în calitate de modificator (C. Noica) fazial prin care se amplifică (осложняется – Zolotova) acțiunea numită de formă absolută a verbului principal (*Băiatul începe a citi; Băiatul continuă a citi; Băiatul încetează a citi*). Cum în limba română conjunctivul (mod personal) echivalează funcțional, într-o serie de situații textuale, cu infinitivul (mod nepersonal), acesta din urmă poate fi substituit cu primul (cf.: *Băiatul începe [continuă/ încetează] să citească*). În general, verbele neacționale faziale, deși nu pot forma singure predicate, se caracterizează prin ampla capacitate de îmbinare cu variate, din punct de vedere categorial, unități lexicale, formând împreună diverse tipuri de predicate, care, în cele din urmă, determină tipul de propoziție. De altfel, se întâlnesc structuri cu semnificații fazial-modale complexe, care se construiesc cu două sau chiar trei verbe modale și/sau faziale (de exemplu: *Prietenul continuă să dorească a deveni lăcătuș. Prietenul a încetat de a râvni să obțină [a obține] noi succese în sport*).

De asemenea, la auxiliare sunt trecute de Galina Zolotova așa-numitele *verbe compensatoare* (Золотова, p. 158). E vorba de verbele care, neavând funcție de sine stătătoare în propoziție, participă la transpoziția mijloacelor de nominare nemijlocită (directă) în nominare indirectă, compensând elementul categorial-sintactic care lipsește (*Astăzi își desfășoară lucrările Congresul al XX-lea al ocrotitorilor de animale. Acum se petrece noua campanie electorală*). Și aceasta spre deosebire de auxiliare modale și faziale care în calitate de modificatoare amplifică din perspectivă modală și/sau evaluativă sensul de acțiune. (Золотова, p. 157).

Pe lângă verbele neacționale auxiliare ce intră ca parte componentă în structura predicatului, există verbe neacționale care pot îndeplini singure funcția de predicat simplu. Neexprimând acțiuni, procese, evoluții, ele indică diferite raporturi dintre obiecte:

spațiale, temporale, partitive, posesive, ori semnaleză existența sau starea obiectului actualizat. (Золотова, p. 159). Una din subclasele verbelor nonacționale autosemantice întrunește unitățile lexicale cu semnificație de localizare. E vorba de verbele prin care se indică aflarea, situarea, staționarea, poziționarea în spațiu a obiectului. Printre acestea sunt: *a se afla, a se găsi, a se extinde, a sta, a șede, a apărea, a locui, a trăi, a (se) situa, a aștepta, a (se) plasa, a (se) așeza, a (se) stabili, a se fixa, a se poziționa, a se extinde, a se tolăni* etc. Determinarea spațială a obiectului (mai cu seamă în situațiile când substantivul ce numește obiectul actualizat îndeplinește în enunț funcția de subiect) se obține prin utilizarea verbului localizator, urmat de circumstanțe reprezentate prin sintaxeme substantivale (de obicei substantive însoțite de prepoziții, mai rar prin forme cazuale de tipul *a sta locului*). În construcțiile prepoziționale prin substantiv se indică un obiect concret în spațiu, iar prin prepoziție – latura (/partea) obiectului dat (de ex.: *Cartea se află pe masă / în masă / lângă masă / după masă / sub masă*). Aceasta se poate sesiza mai clar în cazurile când sintaxema este construită cu o prepoziție secundară, care mai păstrează legătura cu sensul unității lexicale autosemantice de la care s-a format. A se compara: *Vaca stă în fața porții. Câinele e tolănit alături de cușcă. Biserica este situată în mijlocul satului*. Fără îndoială, orice verb poate fi însoțit de circumstanțe spațiale și temporale, căci orice acțiune, după cum relatează Iv. Susov, conține semnificația de existențialitate care presupune în mod obligatoriu o situație în spațiu. Și totuși deosebit verbele localizatoare într-un subgrup aparte, întrucât prin sensul lor ele vin să precizeze modul de localizare a obiectului actualizat: locul aflării permanente (*a trăi la țară, a locui într-o cocioabă*), locul staționării (*stă lângă poartă, staționează în fața școlii*), locul de odihnă (*doarme pe prispă, șede sub copac, odihnește în fotoliu*) etc. De altfel, funcție de verb localizator neacțional pot căpăta unele verbe acționale, fiind utilizate la (forma) conjugarea pasivă (de exemplu: *Anunțul este fixat pe perete. ← Cineva a fixat anunțul pe perete. Fânul e așezat în căpițe. ← Cineva a așezat fânul în căpițe*).

De fapt granițele dintre subclasele semantice ale verbelor, inclusiv dintre cele nonacționale, sunt relativ șterse. Astfel că în funcție de circumstanțele ce le completează, unele verbe considerate localizatoare capătă valoare de verbe existențiale. Asemenea verbe, ca de exemplu, *a locui, a trăi, a se afla*, urmate de anumite circumstanțe locale, se prezintă ca făcând parte din subclasa verbelor localizatoare (de ex.: *Vasile trăiește alături de școală*). Dar aceleași verbe cu alte circumstanțe, se prezintă ca făcând parte din verbele de existență (de ex.: *Vasile trăiește înconjurat de nepoți; Arvinte se află în comă. Ion locuiește în condiții bune*). Din șirul verbelor cu valoare de existențialitate fac parte: *a exista, a se afla, a fi, a se găsi, a sta, a avea, a trăi, a viețui, a ființa, a lăbădui, a dăinui, a dura, a se menține, a se păstra, a perpetua, a persista, a rămâne, a ține, a subzista, a locui, a petrece, a sta, a rezida, a dormi, a se așeza, a se așterne, a se statornici, a se instala* ș.a. Numărul acestora poate crește de pe contul multor altor verbe, căci, după cum relatează Ivan Susov, verbul este o categorie complexă cu două etaje (сложная двухэтажная категория), conținând în sine, pe de o parte, o poziție pentru înțelesul de caracteristică, iar pe de alta, – o poziție prin care este redat sensul de „existențialitate” (Сусов, p. 60).

Verbele existențiale se întâlnesc în structuri ale căror argumente sunt reprezentate prin substantive însoțite de anumiți determinanți: *Domnea o toamnă blândă. Se așternuse*

o ceață deasă. O liniște neobișnuită a ținut tot timpul ceremoniei. O ploaie ciobănească a durat toată ziua.

Caracterul relativ șters al hotarelor dintre subclasele semantice ale verbelor privește, după cum s-a relatat, chiar și diferențierea dintre verbele acționale și cele neacționale, aceasta (delimitarea) obținându-se prin mijlocirea argumentelor corelative respective. A se compara: **Domnea o liniște mormântală.** – **Împărat-Roșu a domnit o mie de ani.** **Se așternuse o iarnă geroasă.** – **Stăpâna așterne fața de masă.** **Cărarea duce spre izvor.** – **Moșneagul duce capra de funie.** – **Baba duce desagii în spate.** De altfel, s-ar putea spune că în situații ca cele menționate valoarea nonacțională a verbului se prezintă drept un interer metaforic al verbului acțional omonim.

Din categoria nonacționalelor face parte subclasa verbelor raportual-partitive, prin care se reflectă legătura implicațională dintre obiecte: dintre parte și întreg, raporturi hiper-hiponimice sau relația „gen-specie” (mai amănunțit a se vedea: Никитин, p. 66-73). În principiu se pot deosebi două subgrupe de astfel de verbe, în funcție de orientarea corelativă „parte: întreg”. Un subgrup întrunește verbele (inclusiv expresiile verbale frazeologice) prin care raportul dat este orientat de la particular la general (de ex.: *a face parte, a intra, a ține de, a fi, a încăpea, a se înscrie, a se referi la, a se încadra, a se prinde, a se înrola, a adera, etc.*: **Calul ține de animalele solipede. Ion este înrolat într-o unitate militară nu departe de aici. Arvinte face parte din protipendadă. Petrea este membru al Societății ocrotirii animalelor.** Etc.). Verbele de acest fel în limba rusă sunt numite de Galina Zolotova verbe cu sensuri de raporturi clasificatoare (a se vedea: Золотова, p. 161).

Verbele din subgrupul al doilea pornesc în stabilirea raportului dat de la întreg la părțile lor componente (de ex.: *a cuprinde, a consta, a se compune, a (se) alcătui, a rezida, a întruni, a conține, a număra, a îngloba, a avea, a constitui, a(se) forma* etc.). În situațiile când elementele componente ce constituie aspectul partitiv sunt numerabile, substantivele ce le numesc sunt însoțite adesea de numerale: **Lucrarea dată constă din șapte capitole. Laptele acesta conține destulă apă. Locuința lui Vasile se compune din cinci dormitoare și două băi. Organizația ocrotitorilor de animale întrunește câteva mii de membri** etc.

O subclasă a verbelor nonacționale o constituie cea cu ajutorul căreia se formează predicatele prin care se exprimă raporturi de apartenență. Cu ajutorul acestora se construiesc enunțurile în care se arată să subiectul are în stăpânire un obiect (/niște obiecte). În centrul (grupului dat) subclasei date se află verbul *a avea* cu valoare autosemantică: *a avea, a conține, a cuprinde, a deține, a dispune, a poseda, a purta, a stăpâni, a ține* ș.a. Prin utilizarea verbelor de acest tip, raporturilor de posesie li se adaugă diferite nuanțe suplimentare de sens (disponibilitate, stăpânire, dominare, proprietate etc.). Deseori când obiectele posedate sunt numerabile sau numesc unități de măsură, substantivele care le numesc sunt însoțite de determinări cantitative, ca și în cazul structurilor cu verbe partitive (*Vasile dispune de cinci lei. Ion stăpânește trei case. Vecinul ține cinci arii de vie. Victor poartă niște plete lungi. Iacob ține o fiică de-a Catincă* etc.).

Din cadrul verbelor comparative (o altă subclasă de verbe nonacționale) fac parte unitățile lexicale cu ajutorul cărora se construiesc enunțuri prin care se exprimă relații comparative dintre obiecte. Dintre acestea pot fi menționate: *a întrece, a depăși, a covârși, a (se) compara, a se confrunța, a se potrivi*, etc. (de ex.: *Ion îl întrece pe Vasile*

la învățătură. Apa în râu **depășește** cota admisibilă. Băiatul **seamănă** cu tată-său. Ion cu Vasile **se potrivesc** la statură etc.). Printre argumentele ce corelează cu verbele din subclasa dată, după cum s-a putut observa și din pildele înșirate, în unele construcții, figurează, de asemenea, și unele sintaxeme prin care este marcat parametrul privind comparația (de ex.: [ei] se întrec **la fugă**; [ei] se potrivesc **la vorbă**; [ei] se aseamănă **la înfățișare** etc.).

Verbele statuale, care formează o subclasă destul de însemnată, prin conținutul lor semantic exprimă o stare sau o evaluare a acesteia, modificare ce se referă atât la obiecte-lucruri (*Trandafirii miroase. Apa îngheață. Zăpada se topește. Crinii înfloresc* etc.), cât și la obiecte-ființe (*câinele doarme. Filozoful cugetă. Moșneagul se odihnește. Caii obosise. Pe băiat îl doare capul / spinarea / nasul / gâtul / urechea* etc.). E vorba de verbele neacționale care tradițional sunt trecute, în fond, la clasa intransitivelor, ca parte a acestora, unități lexicale foarte variate sub aspectul înțelesului.

De cele statuale stau aproape, după cum relatează Galina Zolotova, verbele funcțive, prin mijlocirea cărora se exprimă nu acțiuni ale obiectelor, ci funcționarea lor ca modalitate de existență sau de realizare a menirii acestora (de ex.: *Strălucește luna. Albăstrește cerul. Frige soarele. Bate vântul. Mocnește focul. Se întărește gerul. Se însănoțează bolovanul*).

La subclasele enumerate se mai pot adăoga și altele prin care s-ar diferenția noi semnificații verbal-predicative. Or, în articolul dat nu s-a urmărit scopul de a stabili o grupare exhaustivă a subclaselor de verbe nonacționale. Intenția a fost de a atrage atenția asupra faptului că la clasa categorială a verbelor, definite ca unități lexicale ce exprimă acțiuni, tradițional sunt trecute numeroase lexeme care, deși nu exprimă acționalitate, participă activ, ca și cele acționale, la formarea a tot felul de predicate și, respectiv, a diverselor tipuri de enunțuri. Prin mijlocirea acestora sunt marcate diferite raporturi dintre obiecte, corelări dintre obiecte și caracteristici, obținându-se actualizarea lor, scop ce se realizează prin unitățile comunicative. În ordinea aceasta de idei se impune necesitatea de a găsi modalitatea de a reflecta momentele acestea la definirea verbului drept clasă categorială de cuvinte.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Никитин М. В. *Основы лингвистической теории значения*. – Moscova, 1988.
2. DEX – *Dicționarul explicativ al limbii române*. – București, 1975.
3. Балли Ш. *Общая лингвистика и вопросы французского языка*. – Moscova, 1955.
4. Noica Constantin. *Devenirea întru ființă. Scrisori despre logica lui Hermes*. – București, 1998.
5. Золотова Г. А. *Коммуникативные аспекты русского синтаксиса*. – Moscova, 1982.
6. Виноградов В. В. *Русский язык*. – Moscova, 1947.
7. Savin-Zgardan Angela. *Valori lexico-gramaticale ale locuțiunilor verbale românești în plan sincron și diacronic. Categoriile Aktionsart și Terminativitate: Aternativitate*. – Chișinău, 2001.
8. Сусов И. П. *Семантическая структура предложения*. – Tula, 1973.